

A Szerb Vajdaság és mi

Ezerkilencszázhatvankettőben Torontóban, a kanadai Szent Száva Művelődési Klub kiadásában megjelent dr. Lazo M. Kostić Srpska Vojvodina i njene manjine (A Szerb Vajdaság és kisebbségei) című könyve, a Novi Sad-i Dobrica knjiga nevű könyvkiadó pedig 1999-ben hasonmás változatban adta ki. Mivel a „njene manjine” szókapcsolatba mi, vajdasági magyarok is beleértődünk, érdemes szemügyre venni, mit írt a Vajdaságról és rólunk, kisebbségekről ez a kanadai professzor, akinek a könyvét egy eléggé ismeretlen újvidéki kiadó látta jónak ismét az olvasók kezébe adni. (A nehézkos terjesztés miatt csak három év elteltével lehetett hozzájutni.)

Kostić könyvének első két fejezetében az első és a második „Szerb Vajdaság”-ot ismerteti, a harmadikban a Vajdaságban élő népeket mutatja be, az utolsó fejezetben pedig arról értekezik, milyen „idegen” igények állnak fenn a Vajdasággal szemben.

Az „első” Szerb Vajdaságnak Kostić a XIX. századit tekinti, azt, amely 1849. november 18-án császári rendelettel jött létre. (Kostić elhallgatja, hogy ez nem Szerb Vajdaság volt, hanem Szerb Vajdaság és Temesi bánság, ahol a 402 000 szerben kívül 417 000 román (vlah), 352 000 német és 283 000 magyar élt.) A szerző kiemeli, hogy ezzel a császár elismerte a szerb jogokat és „a körülhatárolt szerb nemzeti területeket”, ahol több mint kétszer annyi nem szerb élt, mint szerb – tesszük hozzá mi. Ettől eltekintve, Kostić fontosnak tartja azt is megemlíteni, hogy a két Szerbia (tehát a Szerb Vajdaság és a Szerb Hercegség) kiegészítette egymást: egymás földrajzi folytatásának látszottak a térképen. (Kostić egyébként három szerb államot emleget abban az időben: a harmadik Montenegró Hercegség.) Ez a Szerb Vajdaság azonban csak 1860. október 20-ig élt (Kostić és Boarov¹ szerint december 27-ig). Ekkor a Szerb Vajdaság és Temesi bánság – Szerémség kivételével – ismét Magyarország határai közé került. Kostić elmarasztalja a Szerb Vajdaság megszüntetését, s elítéli a horvátokat, mintha ők is okai

lettek volna a Vajdaság megszüntetésének, s így vélekedik: „A horvátok ki akarták használni a szerbeket, hogy aztán elárulhassák őket. Akkor is, mint egyébként mindig.”

Lássuk azonban a „második” Szerb Vajdaságot!

Kostić I. Péter szerb király trónfoglalásáig, sőt a győztes balkáni háborúig megy vissza, s megállapítja, hogy az akkori események háttérbe szorították a Szerb Vajdaság kérdését. A Szerbián kívül élő szerbek törekvése akkor a Szerbiával való egyesülés, a szabad Szerbia részévé való válás volt. Erre 1918-ig kellett várniuk, amikor összeomlott az Osztrák–Magyar Monarchia. 1918. november 25-én ugyanis Újvidéken a Grand hotel Mayer nagytermében összeült a Szerbek, Bunyevácok és más Szlávok Nagy Nemzetgyűlése, s Jaša Tomić javaslatára elhatározták a Szerbia Királysághoz való csatlakozást. Erre a nemzetgyűlésre a Szerb Nemzeti Bizottság által hozott határozat szerint minden 1000 szerb, horvát, szlovák és más szláv polgárra egy képviselőt választanak; aktív és passzív választói joguk csak a szerbeknek, horvátoknak (bunyevácoknak) és más szlávoknak volt. Ezek szerint se a magyarok, se a németek – mint legyőzött fél, háborús ellenség – nem kaptak szavazati jogot. Nagy választási csalás volt hát ez: a Vajdaság lakosságának majdnem kétharmadát megfosztották – ugyancsak törvénytelen módon, hisz az ún. Szerb Nemzeti Tanács sem volt törvényesen megválasztott testület – alapvető emberi, azaz választói jogától. Az ily módon lebonyolított választás eredménye az lett, hogy a Bácskai, Bánsági és Baranyai Szerbek, Bunyevácok és más Szlávok Nagy Nemzeti Tanácsának (ez volt a „hivatalos” neve) 757 képviselője volt, mégpedig 578 szerb, 62 szlovák, 39 horvát (beleértve a bunyevácokat), 21 ruszin és 6 (hat) német, valamint 1 (egy) magyar. Ez a nemzetgyűlés – amelynek semmilyen törvényes alapja nem volt, csupán egy maroknyi ember önkényére támaszkodott – döntött a Bácska, a Bánság és Baranya sorsáról, mégpedig úgy, hogy megszavazta az elszakadást Ma-

¹ Dimitrije Boarov: *Politička istorija Vojvodine*, Novi Sad, 2001.

gyarországtól – melyhez ezek a területek évszázadok óta tartoztak – és a Szerbiához való csatlakozást. Maga ez a tett hatástalan lett volna, ha a szerb csapatok nem vonulnak be a Vajdaság területére, s ha 1920-ban a trianoni békeszerződés nem ítéli oda végérvényesen az akkori SZHSZ Királyságnak. Így volt, így maradt.

A két világháború között a Vajdaság mint ilyen nem létezett, eleinte Bácskai, Bánáti és Baranyai Tartománynak nevezték, majd a jugoszláv állam átszervezése után a Vajdaság nagyobb része a Dunai bánóság nevet kapta, s hozzá csatolták a régi Szerbia egy vidékét is. Ekkoriban alakult meg az a mozgalom, amely elégedetlen volt az előállt helyzettel, s több önrendelkezési jogot követelt a területnek. Kostić szerint a Vajdasági Mozgalom, melyet Dušan Bošković vezetett, és kevés híve volt, Szerbia ellen fordult, s szövetségeseiket keresett a szerbek ellen. A második világháború után pedig „az a klikk, amely 1945-ben megalakította az államot, feltámasztotta a Vajdaságot, formálisan Szerbia határain belül, de valójában majdnem teljesen önállóan, függetlenül Szerbiától”. Ez persze nem igaz, mert minden alkotmány és törvény szerint a Vajdaság szerves része volt nemcsak Szerbiának, hanem Jugoszláviának is, minden alkotmányos és törvényes rendelkezést itt is érvényesítettek. De Kostićot valami miatt ez is bántja. „Hogy ott (azaz a Vajdaságban – T. L.) milyen szellem uralkodik, legjobban abból látszik – írja Kostić –, hogy ebben az „Autonóm Tartomány”-ban a közigazgatás főnöke egy horvát, helyettese pedig egy magyar!” (Megjegyzem, hogy Kostić következetesen Madžarnak írja a magyar név szerb változatát, holott a megszokott alak a Mađar.)

Könyvének harmadik fejezetében Kostić – mint a bevezetőben említettem – sorra veszi a vajdasági népeket. Elsőnek a szerbeket mutatja be. A szerbek emberemlékezet óta jelen vannak a Vajdaság területén – állítja a szerző, a szerb történészekre hivatkozva. – Azok a szerbek, akik elsőként érkeztek ide – a szlávok balkáni letelepedésekor –, nem maradtak fenn a mai napig, de régészeti leletek és a helynevek bizonyítják ittlétüket. A későbbiekben – főleg a rigómezei csata után – újabb és újabb szerb hullámok érkeztek ide. A szerbek ilyen tömeges be-, illetve letelepedése a XVIII. századig tartott, utána csökkent, viszont azután más népek érkeztek ide. Dušan Popović azt állítja², hogy „a Vajdaság valaha tiszta szerb terület volt, idővel azonban, etnikai szempontból a világ egyik legtarkább területe lett”. Kostić hozzáteszi, hogy a Vajdaság sohasem

volt meg szerbek, mégpedig nagyszámú szerb nélkül, s ez adta meg a terület nemzeti jellegét. „Mindaz, ami itt érték volt – szögezi le Kostić –, szerb volt.”

Ezt jegyezzük meg magunknak!

A legtöbb szerb Raškából érkezett, ezért – mondja Kostić – a magyarok és a németek ráckoknak nevezték őket. Aleksa Ivić nyomán Kostić megállapítja, hogy Pesten a kereskedelem nagyrészt a szerbek kezében volt, csak egymás között házasodtak, a pesti görögök és cincárok is beolvadtak a szerb népbe, főleg azért, mert a szerbeknek bizonyos kiváltságaik voltak. Feltűnő Kostićnak az a tétele, hogy a vajdasági szerbek több mint 95%-a „tiszta szerb eredetű, a legtisztább, ami csak valahol is van”. Ennek egyik oka a vegyes házasságok kerülése.

Eltekintve attól, honnan jöttek, a Magyarországra telepedett szerbek nemzeti és szellemi egységet képeztek. Kulturális életük Dél-Magyarországon virágzott. Kostić mégis azt állítja, hogy „az egész Magyarországon annyi szerb színház sem volt, ahány ujjunk van a fél kezünkön”. (Ez persze valótlanság, hisz a Szerb Nemzeti Színházat Újvidéken – tehát az akkori Magyarországon – alapították 1861-ben, a belgrádit csak ezután, 1868-ban.)

A szerbség Kostić szerint a Bácskában a leggyengébb, mert itt „a magyarok és a horvátok is támadták”. Dušan Popović viszont azt állítja (s Kostić idézi is), hogy a XVIII. század első felében a Bácskában egyáltalában nem voltak magyarok. Kostić szerint a szerbség Magyarországon állandóan nagy veszteségeket szenvedett. Ennek két okát látja: az elnemzetietlenedés és az elköltözés. Elnemzetietlenedés főleg a peremvidékeken volt, elköltözés pedig a XVIII. századtól folyt. Ennek következtében 1918-ban, amikor a Vajdaság – mint ahogy Kostić mondja – „felszabadult”, a szerbek ezen a területen csak csekély relatív többséget képeztek. 1921-ben a Bánóságban a lakosság 42%-a, a Bácskában és Baranyában 21%-a volt szerb. Ezután tömegesen telepítettek be ezekre a területekre „dobrovoljac”-okat – első világháborús önkénteseket –, akik mindjárt földet is kaptak, és természetesen nagy számban érkeztek tisztviselők, rendőrök, tisztek és tiszteltyettesek, csendőrök, vasutasok, postások stb. „Ennek a területnek a renacionalizációja (azaz újranevezetése – T. L.) lassan, de biztosan haladt” – szögezi le Kostić. A második világháború nagy áldozatokat követelt a szerbektől. Ezt el kell ismerni, de más népektől is: ezt ne feledjük el. A Szerémségben a

2 Dr. Dušan J. Popović: *Srbi u Vojvodini*, 1957, 1958.

horvátok, a Bácskában pedig a magyar katonaság, rendőrség, csendőrség végzett ki szerbeket. Kostić szerint a szerbek a Bácskában kb. tízezer embert vesztettek. A Bánságban a németek hozzávetőlegesen 3000 szerbet végeztek ki, a Szerémségben kb. 17 000 szerb vesztette életét a horvát uralom alatt, összesítve, a szerző szerint, kb. 30 000 „becsületes, jóra való szerb” lett a „megszállók” (Kostić kifejezése) áldozata. Ez a vajdasági szerbségnek kb. 6%-a.

A második világháború után újabb szerb (és montenegrói) telepések érkeztek a Vajdaságba, jórészt az innen elűzött németek házaiba, földjeire. Kostić örömmel konstatálja: „A Vajdaság szerbebb lett, mint azelőtt volt.” A kommunista rendszernek, amely ezt az újabb letelepítést intézte, nemcsak a szerbesítés, szlávosság volt a célja – persze ez volt a legfontosabb –, hanem hogy újabb híveket, szavazókat, ha kell, harcosokat szerezzen magának azzal, hogy földet, házat, birtokot adott a déli, passzív vidékekről idetelepítetteknek. Ez jó sokáig működött is, de a kommunizmus bukása után a visszajára fordult, méghozzá oly módon, hogy a betelepítettek a szélsőséges szerb nacionalista mozgalom képviselői, hordozói lettek. A kommunistáknak nem ez volt a végső és fő céljuk, Kostićnak és a hozzá hasonlóan gondolkodóknak azonban tetszik.

Érdekes Kostić nézete a Vajdaságban élő többi délszlávra. A montenegróiaknak szerbökké kell válniuk, különben végük, itt a Vajdaságban nem tudják megőrizni nemzeti sajátosságaikat. Az itt élő macedónoknak és bolgároknak is (akik a lakosságnak kb. 1%-át teszik ki) szerbökké kell válniuk; az egészen kis számú orosz is szerbbé kell, hogy váljék. Így aztán a Vajdaság lakosságának 54%-a lesz szerb – szögezi le a szerző. (Megnyugtathatjuk: 2002-re sokkal nagyobb a számárányuk, hála a miloševići rendszer buzgólkodásának.)

A bunyevácokról és sokácokról erőnek erejével azt akarja bebizonyítani Kostić, hogy katolikus szerbek – s ezt állítólagos tudósok állítólagos megállapításaira hivatkozva teszi –, sőt azzal vádolja őket, hogy horvátokká nyilvánították magukat, s így vesznek részt az általános szerbellenes mozgalomban. A horvátokról szóló részt a szerző zseniális megállapítással kezdi: „A mai Vajdaságban szinte nem is voltak horvátok.” – Szerémségben – folytatja – néhány elhorvátosodott idegen (!) volt található. „A Szerémségben 210 évvel ezelőtt (tehát az 1840-es években – T. L.) a horvátoknak hírük sem volt.” Hogy a statisztikákban felbukkanó horvátoknak mégis valami magyarozatát adja, így okoskodik: az itteni horvátoknak kétharmadát a bunye-

vácok és a sokácok képezik, akik sohasem voltak horvátok, s mostanra erőnek erejével azzá nyilvánították őket. Van még – a szerző szerint – 50 000 igazi horvát, de – teszi hozzá nagy sietve – ezek nem őslakosok. Szerinte kb. 30 000 horvátot a második világháború után telepítettek itt le.

Hogy mennyire kizárólagos Kostić, hogy mennyire a miloševići mennyei nép elméletének híve (Milošević előtt!), bizonyítja, amit a ruszinokról (ukránokról) mond. A görögkatolikus vallás – melyet a szerző szerint a katolikus egyház támogat nagy összegekkel – még sokáig megtartja őket külön etnikai csoportként, „amely a szerbeknek nem sok jót kíván”. Mi ez, ha nem a nemzeti gyűlölet egészen nyílt terjesztése, áltudományos alapokon.

És most lássuk, mit tud és mit mond rólunk, magyarokról ez a kanadai tudós!

Habár a mai Vajdaság évszázadokon át Magyarország része volt – vallja be Kostić –, itt sohasem volt sok magyar. Állítólagos komoly tudósokra hivatkozva közli, hogy itt nemcsak a törökdúlás után, de előtte sem volt sok magyar, ellenben – mondja – „hosszú ideig a szerbek képezték Dél-Magyarország lakosságának többségét, sőt egy ideig egyedüli lakóit”. Dušan J. Popovića hivatkozva azt írja, hogy a Bánságban a XVIII. század elején nem is voltak magyarok. Kostić szerint a magyarok az első világháború előtti időkben az utolsó telepések voltak a Vajdaságban. Lazar Stipić szabadkai könyvtárosra hivatkozva mondja, hogy a Vajdaságban a legjobb földjük a szerbeknek van (!), a legrosszabb a magyaroknak. „Aki elsőnek jött, az vette birtokba a jobb földet.” Remek bizonyíték! Tudományos érv!

A Vajdaság geopolitikai viszonyait elemezve Kostić megállapítja: a magyarok elhelyezkedése a Vajdaságban „a szerbekre nézve” nagyon rossz: a Bácska van legközelebb Magyarországhoz, mégsem kell félniük a szerbeknek: fele annyi magyar van itt, mint szerb, sőt, ha mindent összeszámolunk (lásd feljebb!), akkor az arány 35 : 100 a szerbek javára. Etnikai kosárlabda-meccs! Rögtön hozzáteszi azonban: a magyarok száma mégis abnormális! És nincs remény, hogy számuk csökkenjen! (Sajnos, csökkent, de ezt Kostić 1962-ben Torontóban még nem is sejtette.) És most egy rendkívül fontos tétel következik: „A magyarokat a második világháború után nem zavarták ki az országból, holott sokkal súlyosabb bűnöket követtek el a szerbekkel szemben, mint a németek. Egyes személyek sem szöktek meg innen se akkor, se később, és semmi re-

mény, hogy elmeneküljenek innen, s elhagyják az országot, amíg a politikai helyzet a jelenlegi (az 1962-es – T. L.) marad.” Magyargyűlölet sugárzik ezekből a szavakból, s azt a politikai irányzatot szolgálja, amely 2002-ben mind erősebb Szerbiában. Kostić a rólunk szóló rész végén azt is kifejti, hogy a közeljövőben nem lehet elvárni a Vajdaság magyartalanítását, hisz itt a magyaroknak jobb, mint Magyarországon volt 1918 előtt, ugyanis akkor földnélküliek voltak és szavazati joguk sem volt. A magyarokról szóló részt a következő – valóban elmés – mondatokkal zárja: „A nemzeti engedmények, amelyeket a mai jugoszláviai uralkodó osztály tesz nekik, több, mint amennyi kellene: a tartomány közigazgatásának élén egy volt (?) magyar áll, helyettese pedig egy leendő (?) magyar.³ Nagyobb ott az ő befolyásuk, mint a szerbeké. Ezért támadják a cirill írásmódot.” Az ilyen tételeket nem érdemes cáfolni, ezekkel vitatkozni sem érdemes. Csupán az olvasók józan eszére kell bízni, hogy eldöntsék: a szerző mennyire volt józan, amikor ezt írta.

A németekkel kapcsolatosan csupán azt érdemes itt megemlíteni, hogy Kostić örvendezik: a németek kiűzésének köszönhető, hogy a Vajdaság „ismét (!) kétségbevonhatatlanul szerb terület lett”.

Könyvének utolsó fejezetét Kostić a Vajdaság iránti idegen igényeknek szentelte. Szerinte a múlt században (a XX.-ban) a Vajdaság két „egészen szabad választással” (az 1918-asról láttuk, mennyire volt szabad, a másik bizonyára a kommunista rendszerben lefolytatott választás volt, amelyről szintén tudjuk mennyire tekinthető szabadnak) csatlakozott Szerbiához, két szomszédos ország (persze Magyarország és Horvátország) mégis igényt tart az egész Vajdaságra vagy némely részére.

És most egy mesébe illő megállapítása következik Kostićnak: habár a magyarok a horvátok után a világ legmegalomániasabb nemzete, vannak józan tudósai, akik nemcsak belenyugodtak az előállott helyzetbe, hanem szinte igazságosnak tartják. Ezek a „józan magyar tudósok” – Kostić szerint – Szegfű Gyula, aki elismerte, hogy voltak idők, amikor Magyarország lakosságának alig egyharmada volt magyar; a másik józan magyar tudós Eckhart Ferenc történész (akinek egyetlen művét sem említi Kostić forrásmunkái között), a harmadik pedig egy bizonyos (alulírott számára ismeretlen) Mikai János.

Következtetéseiben Kostić következetes marad az előbbieken elmondottakhoz. – Ma a magyarok a szerbek számának a felét sem teszik ki – írta Kostić 1962-ben. Negyven év múltán ez az arány még rosszabb lett. „Ha még néhány évet várunk, s ha a szerbek közé soroljuk mindazokat, akik objektíven (!) valóban szerbek (!), a magyarok a szerbek egyharmadát sem teszik majd ki. Most az 1 : 2-nél rosszabbul állnak, nemsokára 1 : 3 lesz az arány.” Nagyon igaza lett! Azt is elmondja Kostić, hogy a magyarok esélye számszerűség szempontjából napról napra csökken. „Talán egy Hitlernek kellene jönnie, vagy még ő sem tehetné meg, hogy egy kis töredéket előnyben részesítsen a háromszor nagyobb szemben.” Kostić olyan messzire megy, hogy még a külpolitikai és katonai helyzetet is tekintetbe veszi, s azt is rossznak ítéli meg a magyarok szempontjából. A magyaroknak – mivel a környező államok, amelyek iránt területi igényeik lehetnének, sokkal erősebbek – nem marad más hátra, mint hogy belenyugodjanak a trianoni határokba „nehogy még abból is elveszítsenek valamit”. Így intézett el – és fenyegetett – bennünket ez a torontói professzor.

Persze, miutánunk a horvátokat is elintézi, mondván, hogy „kóros nagyzási hóbortban szenvednek”, s nincsen semmilyen kilátásuk, hogy a Vajdaságból valamit is bekebelezzenek, hisz – mint Kostić mondja – Zimony is, Szerémség is „ismét egészen szerb jellegű lesz, mint valaha volt”.

Hát így állunk Lazo M. Kostić torontói egyetemi tanár elméletével és gyakorlatával. Elmélete ugyan gyöngye lábakon – helyesebben mankókon – áll, gyakorlata azonban a több mint tízéves mилошевиći uralom alatt megvalósult. A könyv előszavában egy szintén torontói, bizonyos Sveta Radovanović régi igazságot írt le: „Sohasem volt könnyű szerbnek lenni, de a szerbség sohasem volt nagyobb veszélyben, mint most, amikor minden a szerbség ellen irányul...” Ezek a szavak mindennél jobban bizonyítják az egész nacionalista hangzavarnak az eredetét és céljait.

Mivel rólunk, magyarokról és a Vajdaságról van szó ebben a könyvben, mégpedig gyanús módon, egyoldalúan, elfogultan, szükséges volt részletes bemutatása. Ha némely tétele idővel valósággá válik – például a vajdasági magyarság eltűnése, a tartomány elszerbesedése –, az nem is az ő igazságát fogja bizonyítani, hanem a történelem igazságtalanságát.

³ Könyvének egyik előző részében – mint azt említettem is – Kostić a vajdasági „közigazgatás” élén egy horvátot, helyetteseként egy magyart említ. Nem lehet tudni, hogy ez a két adat mennyire vág egybe vagy mond ellent egymásnak.